

Notes toponímiques

BELLUM VIDERE, en català

Aquesta denominació llatina ha estat particularment fecunda en les llengües romàniques per a designar altures des de les quals es descobreix un bell i extens panorama. A més dels innombrables *Belvederes* italians, cal assenyalar la presència freqüentíssima d'aquesta denominació en la toponímia de les llengües d'oc. En els cartularis llatins de les abadïes del Mig-dia de França surt ben sovint aquesta designació topogràfica. Entre altres esmentem aquestes formes : *Ecclesiæ Beatæ Mariæ de Bellovidere* (Moris: *Cartul. de l'abbaye de Lérins*, II, 148, 149), *Ecclesia de Bellovidere* (Duffour : *Livre rouge du chapitre d'Auch*, 172, 333, 364, 369, 372), *Prioratus de Belveder* (Guérard : *Cartul. de S. Victor de Marseille, Dict. géographique*), *Belvider, in diocesi Ruthenensi* (id.: *ibid.*). D'altra banda, en la toponímia actual de les regions del Mig-dia de França s'ha conservat BELLUM VIDERE en variades formes : *Belveze* (Boissier de Sauvages : *Dict. languedocien-français*, 1785), *Belveze* i *Belver* (Boucoiran : *Dict. anal. et étymol. des Idiomes méridionaux*, 1898, nova edició), *Bèu-vesé*, *Bèl-bezé*, *Bèt-besé*, *Bèt-bedé* (Mistral : *Trésor*).

Vejam ara les formes en què BELLUM VIDERE apareix en la toponímia catalana. Són molts els llocs que porten a la nostra terra el nom de *Bellver*. A més del que hi ha a Mallorca, cal assenyalar, entre altres : *Bellver* prop d'Ossó (provincia de Lleida)¹ i altre *Bellver* prop de Puigcerdà.²

Es digne d'ésser esmentat que la primera d'aquestes dues poblacions surt amb la forma de *Belveder* en l'acta de consagració

1. *Geografia de Catalunya*, vol. *Lleida*, pàg. 425.

2. *Ibid.*, 501.

de l'església de Guissona (1099) i en la forma de *Belvecet* en la de l'església de Solsona (1163).¹

Aquesta forma, *bellver*, coincideix amb la més antiga forma popular i literaria de *VIDERE* en català. *Veer* és la forma que surt exclusivament en la *Crònica d'en Jaume I* i altres antics textos catalans. La forma *veure* és posterior i analògica, com la dels altres infinitius dels verbs llatins en -ÈRE de la segona conjugació llatina: *jaer*, *maner*, *mover*, *plaer*, *seer*, *valer*, *caler*, *doler*, i altres, foren convertits en *caldre*, *doldre*, *jaure*, (ro)*mandre*, *moure*, *ploure*, *seure*, *valdre*, conservant alguns, com els tres últims, una doble forma: l'arcaica i la moderna.

En català hi ha el fet curiós que *BELLUM VIDERE* > *bellveer* ha sofert la contaminació d'una altra paraula, que ha alterat la seva forma originària. La paraula que ha contaminat el nostre *bellveer* ha sigut *vall*, explicant-se el fet pel caràcter enclític adquirit per *bell* en el nexse *bell ver*, ço que ha donat a la *e* de *bell* el caràcter d'àtona, i, per consegüent, de *ɛ*. Així ha nascut la forma *vallvè* (*vallver*), freqüent en la toponímia i la onomàstica catalanes. La mateixa contaminació ens mostren les formes *Vallveralla* (Pella: *Historia del Ampurdán, Repertori*) i *Vallvenera*, potser sortit de *vallver* + *aria* amb dissimilació consonàntica provocada per alguna analogia (*Geografia de Catalunya*, vol. *Girona*, pàg. 58). Una altra forma que potser sigui una variant de *BELLUM VIDERE* amb contaminació de *VICINU* és *bell vehí*, on hi hauria hagut una dissimilació vocàlica entre les dues *e* del primitiu *veer* quan, abandonada aquesta forma per *veure*, havia ja perdut el sentit en la consciència popular. La serra de *Bellvehí* apareix ja traduïda per *BELLO VICINO* en un document de 1035 (Mas: *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, IV, 288). *Bellvehí* és també el nom d'un poblet del districte municipal de Torrefeta (província de Lleida). Els documents que es refereixen a aquest últim lloc confirmen plenament la nostra etimologia. En l'acta de consagració de l'església de Guissona (1099), ja esmentada, aquest poblet del terme de Torrefeta surt en la forma *Belveder*.²

Per a posar punt final a la nota present, m'arriscaré a for-

1. *Geografia de Catalunya*, vol. *Lleida*, 425.

2. *Ibid.*, 445, 446.

mular una hipòtesi. ¿No tindriem, en el nom de *Vallvidrera*, tant freqüent en la toponímia catalana, una forma desfigurada de *BELLUM VIDERE*? La forma *Vallvidrera* fóra en aquest cas la més antiga de totes les que hem vistes. La seva contaminació amb *vidre* hauria tingut lloc abans de la perdua de -D- intervocàlica i sorgiria de la forma arcaica *veder*, amb l'afegidura d'una desinència femenina per fer-la concordar amb la forma *vall*, filla de la confusió amb *bell*. (Comp. *vallveralla* i *vallvenera*, vistes abans). La gran antiguitat d'aquesta forma podria ésser demostrada amb els antiquíssims documents en què la presència de la forma llatina *VALLE-VITRARIA* revela l'existència en la llengua popular de la forma *Vallvidrera* (V. Mas : *Op. cit.*, documents de 1058, 1062, 1066, 1085, 1150, 1156, 1194, 1195, etc., vols. V i VI). A la situació del lloc de *Vallvidrera* en les muntanyes veïnes a Barcelona li és ben escaient la designació de *BELLUM VIDERE*, i fins podria sospitar-se si antigament aquest *Bellver*, amagat sota el nom actual de *Vallvidrera*, no era la designació de tota l'actual muntanya del Tibidabo, nom aquest que ha d'ésser modern, per no trobar-se en els documents antics. Repetim que no fem més que avançar una hipòtesi que necessita una més detinguda comprovació documental i una coneixença exacta de la situació topogràfica de les altres *Vallvidreres* de Catalunya. Afegirem, per últim, que en *Balari* (*Orígenes*, 112, 113) ja va declarar, suspecta la presència de *VITRUM* en el mot de *Vallvidrera*, i va donar una altra explicació etimològica de la paraula, que no podem admetre per mancada de tot fonament.¹

M. DE MONTOLIU

1. «No procede de *vitrarius*... sino del nombre de la hierba parietaria o cañarroya llamada *vitriaria* en latín y conocida por *morella roquera*.» La presència, tan freqüent a Catalunya, del nom *Vallvidrera*, no s'explicaria amb un mot llatí raríssim que no ha deixat rastre en cap de les altres llengües romàniques. Creiem, d'altra banda, que *VITRUM* ha donat origen a noms de lloc de Catalunya : tenim *Vidreves*, a la prov. de Girona, i ja en antics documents figura la forma llatina *VITRIERA* : *In ipsa serra de bega supra vitriera et in ipso riuo*, etc. (*Marca Hispánica*, ap. 103). Si en *Vallvidrera* no veiem la presència de *VITRUM* és solament per les consideracions que precedeixen.